

שיעורי צבא הלוי

פרשת מקץ תשפ"ד

בדינא דגילוח ביו"ט ע"י עכו"ם ובדינא דניקף שמסיע למקיף (מסכת ראש השנה דף י"א ע"א)

א) הקו' איך יוסף גילח ביו"ט. ב) ההוכחות דהשבטים קיימו את התורה. ג) הת' ע"פ רש"י דכבוד מלכות היה. ד) הת' דהיה ע"י עכו"ם. ה) הנידון אי ביו"ט יש איסורא דניקף. ו) ד' הרמ"א, וד' הט"ז. ז) קו' לפי הט"ז בתי' דלעיל. ח) ד' הש"ך. ט) היישוב לפ"ז לתי' דלעיל. י) ד' הריטב"א, והתליה לתי' בפלו' הט"ז והש"ך. יא) קו' על ד' הש"ך מהשו"ע. יב) העולה מן הדברים.

"ויגלח ויחלף שמלותיו". (פרק מ"א פסוק י"ד). וכתב רש"י "ויגלח. מפני כבוד המלכות".

הקושיא איך יוסף גילח ביום טוב

התוספות עה"ת כאן), דכ' "תימה לפי מה שאומר בגמרא שבר"ה יצא, א"כ איך גילח, ויל' שגילח למחר, א"נ סכנת מלכות שאני, וגלח בו ביום].

[א.ה. ועיין במהרש"א במסכת שבת (ח"א דף קל"ט ע"א), דכתב דאפשר "דיוסף נזיר ממש היה", והא דכתיב "ויגלח", כתב דהוא "מפני כבוד מלכות גילח עצמו, תוך ימי נזירותו" -הגרש"פ].

התירוץ דהיה על ידי עכו"ם

ד. והנה אפשר לומר בפשיטות דמסתברא דיוסף גילח את ראשו על ידי עכו"ם, דלא היה במצרים שם יהודי שיספר אותו, [א.ה. עיין במדרש שכל טוב (כאן), דאיתא "מי גלחו, שר המשקים גלחו, א"ל פרעה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא"].

אולם יש עדיין מקום לדון דיהא אסור אי מסייע הוא, דעיוין במסכת מכות (דף כ' ע"ב), גבי מקיף וניקף, דקאמר רב אשי שניקף שמסייע חייב.

הנידון אי ביום טוב יש איסורא דניקף

ה. ויל"ע אי דווקא גבי איסורא דמקיף וניקף איכא איסור מסייע, או דלמא דאף גבי איסורי שבת ויו"ט איכא איסור דמסייע.

דברי הרמ"א, ודברי הט"ז

ו. דעיין ברמ"א (או"ח סי' שכ"ח סעיף ג') דמתיר להוציא שן בשבת על ידי עכו"ם, וז"ל "מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציא, אומר לא"י להוציא, עכ"ל.

והקשה שם הט"ז (ס"ק א'), וז"ל "ולי צ"ע בזה דהא עכ"פ הישראל מסייע לזה במה שיוציא העכו"ם השן, ומאי שנא מניקף פרק בתרא דמכות דאמר' דחייב וכו', וא"כ ה"נ כך במה שמזמין שינו להוציא, ואיכא להביא ראיה איפכא מפרק ב' דביצה (דף כ"ב ע"א), אמימר שרי למיכחל עינא מעכו"ם בשבת, ופרך ליה רב אשי שם והא קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח. פירש"י דסוגר ופותח ריסי עיניו להכניס הכחל, ומשני מסייע אין בו ממש, פירוש מי שאין עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי, ובלא"ה מתעבדא, אין בו ממש, והכי איתא ג"כ בפרק המצניע (שבת דף צ"ג ע"ב), דמסייע אין בו ממש, וא"כ ה"נ מותר בהוצאת עכו"ם השן, אלא דקשיין הגמרות אהדדי דכיון דמסייע אין בו ממש, אין הניקף חייב מלקות דבעינן מעשה למלקות, ולא ראינו בתוס' ובפוסקים שיש חילוקים בזה, ומסתמא תרוויהו הלכתא נינהו, ותו דרב אשי גופיה אמר כן בפרק המצניע, וא"כ קשיא דרב אשי אדרב אשי, והתוס' הקשו בפרק המצניע דרב זביד אהדדי ולא זכרו דקשיא רב אשי אהדדי מכח מה שכתבת", עכ"ל.

כלומר דקשיא ליה דדינא דהרמ"א דמותר להוציא שן בשבת ע"י עכו"ם, קשה כיון דהיהודי הוי מסייע, ואסור כדאמר רב אשי במכות (שם) גבי ניקף, ומאי דך גיסא קשיא ליה שבמסכת שבת

א. במסכת ראש השנה (דף י"א ע"א), איתא שיוסף יצא מבית האסורים ביום טוב דראש השנה, דאמרין "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, מנלן, דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו', עדות ביהוסף שמו בצאתו וגו' (תהלים פרק פ"א, פסוקים ד' ה' ו').

ויש להקשות איך הותר ליוסף לגלח ביום טוב דראש השנה.

ההוכחות דהשבטים קיימו את התורה

ב. וגבי אברהם אבינו מצינו להדיא בגמרא במסכת יומא (דף כ"ח ע"ב), שקיים את כל התורה כולה, ואפילו עירובי תבשילין, אמנם לגבי השבטים לא מצינו מפורש להדיא בגמ', אלא דמשמע בגמ' וברש"י במסכת חולין (דף צ"א ע"א), שגם השבטים קיימו את כל התורה, דאיתא התם שיוסף פרע את בית השחיטה של הבהמות שהגיש לאחים, ועיי"ש ברש"י דכתב "ופרע להן בית השחיטה. שלא יאמרו בשר הנחירה אני אוכל, לפי שבני יעקב שומרי מצות היו, דאף על פי שלא נתנה תורה, מקובלין היו מאבותיהם", עכ"ל, ומבואר דהשבטים שומרי מצוות היו, וקימו את כל התורה, אולם עיי"ש בתוס' (ד"ה כמאן), דכתב לחד תירוץ דמדין נחירה דבני נח פרע להם יוסף את בית השחיטה, ומשמע דהשבטים לא קיימו את כל התורה, אלא רק את דיני בני נח, [א.ה. ובמסכת סוטה (דף י"ג ע"ב), איתא גבי יוסף "קיים זה, כל מה שכתוב בזה", והיינו דיוסף קיים את כל התורה, אמנם רש"י שם ביאר דמיירי רק בעשרת הדברות -הגרש"פ].

ומכל מקום לשיטת רש"י שם וודאי שהשבטים קיימו את כל התורה כולה, ואם כן יהא צריך עיון איך יוסף גילח ביום טוב, [א.ה. ולפי דברי הרמב"ן המפורסמים (בראשית כ"ו ה'), שהאבות לא קיימו את התורה בחוץ לארץ, אפש"ל דלכך גילח יוסף שערותיו כיון שהיה במצרים דחוצה לארץ היא, אפילו שהיה אותו יום ראש השנה דיו"ט הוא, וכיעקב דנשא שתי אחיות בחוצה לארץ, אולם לרש"י לשיטתו דלעיל (דהא בחו"ל דמצרים היו האחים), אכתב צ"ע].

התירוץ על פי רש"י דכבוד מלכות היה

ג. ועיין ברש"י (כאן עה"ת), שכ' "ויגלח. מפני כבוד המלכות", ואפשר לומר דהוקשה לו איך יוסף גילח בראש השנה דיו"ט הוא, ולכך תירץ דגילח מפני כבוד המלכות.

אולם יש להסתפק האם כבוד המלכות גרידא היא סיבה מספקת, כדי להתיר איסור גילוח ביו"ט, ואולי כבוד המלכות בזמנא דינא דפיקוח נפש הוא, כיון דסכנת נפשות היתה, [ואפילו שפרעה היה צריך את יוסף], ויל"ע, [א.ה. ועיין במושב זקנים (לבעלי

(שם), קאמר רב אשי דמסייע אין בו ממש, וקשיא רב אשי אהדדי, ועוד הביא הט"ז מביצה (שם), שמותר לכחול עין ביו"ט ע"י עכו"ם, וקשיא ליה דאותו שכוחלין לו מסייע הוא.

ועיי"ש בט"ז דתיריץ וז"ל "וע"כ צריכים אנו לחלק ביניהם דההיא דאמימר לא עביד שום מעשה, דכבר עיניו הם פתוחות, אלא שהוא מסייע עמו בשעה שהוא עושה המלאכה, וכיון שאין צריך לו רק לסיוע בעלמא, אין בו ממש, משא"כ בההיא דניקף שקודם שמתחיל המקיף להקיף מזמין הניקף את שערו, הוה כמו מתחיל במלאכה, ויש בו ממש, וכן בטור כתב ג"כ שמטה עצמו אליו לזה, ואם כן ה"נ בזה שפותח פיו ועושה מעשה קודם לעכו"ם, כי סתם אדם פיו סגור תמיד, אלא פותחו אם רוצה לאכול או כיוצא בזה, ואם כן זה הוה מסייע שיש בו ממש, ודומה לניקף ממש ואסור", עכ"ל.

ומבואר שמסייע בשעת מעשה אין בו ממש, שעיקר המלאכה עושה השני, אבל מה שמזמין שערו ראשו מעיקרא אז הוי מסייע שיש בו ממש, ולפ"ז אסור להוציא שן ע"י גוי בשבת כיון שמזמין שינו מעיקרא, ודלא כהרמ"א.

קושיא לפי הט"ז בתירוץ דלעיל

ז. ולפ"ז השתא בנידון דידן אי מותר לעכו"ם לגלח ביו"ט ושבת יהודי, לפי דברי הט"ז היא אסור כיון שמזמין את שערו ראשו למגלח, וכדינא דמקיף.

דברי הש"ך

ה. אולם עיין בש"ך בנקודות הכסף (יר"ד סי' קצ"ח סק"א, [בט"ז ס"ק כ"א]), שכתב שמותר ליטול צפרניים בשבת לצורך טבילה ע"י עובדת כוכבים, ודלא כדברי הט"ז שם, ואין בזה איסור מסייע שרק בהקפת הראש שאסרה תורה גם מקיף וגם ניקף, בזה אסור כשהניקף מסייע, ובלא סיוע הוי לאו שאין בו מעשה, וע"י הסיוע הוי לאו שיש בו מעשה, אבל בשבת שלא אסרה תורה אלא את המעשה עצמו ליכא איסור מסייע.

ולפ"ד השתא גם בנידון דידן אי מותר לעכו"ם לגלח יהודי ביו"ט ובשבת, היא מותר כיון דבשבת ויו"ט, לא אסרה תורה אלא את המעשה עצמו, ובהא ליכא איסור מסייע, וכדינא דצפרניים.

היישוב לפי זה לתירוץ דלעיל

ט. והשתא לדעת הש"ך מיושב שפיר איך יוסף הסתפר והתגלח בראש השנה, כיון דהתגלח היה עכו"ם, ועכו"ם שרי לגלח ביו"ט, כיון דהתורה לא אסרה ביו"ט, אלא את המעשה עצמו.

דברי הריטב"א, והתליה לתירוץ בפלוגתת הט"ז והש"ך

י. ועיין עוד בריטב"א (במכות שם), דהקשה ג"כ מסוגיא דביצה [כדהקשה הט"ז דלעיל], וז"ל "במסייע ודברי הכל. פירש"י ז"ל שמזמין לו השערות, ואיכא דקשיא ליה הא דאמרין במסכת יו"ט (ביצה שם) לענין מיכחל כותי לישראל ביו"ט, וישראל עמיץ ופתח דמסייע, דהתם אין בו ממש שדרך העין למעמץ ומפתח קצת, אבל הכא סיוע גדול הוא כשמזמין לו עצמו בשער, וכש"כ לפירוש רבינו מאיר ז"ל שכתבנו לעיל דבלאו מסייע יש בו לאו, ולא בענין סיוע אלא כדי שיהא בו מעשה ללקות עליו, דבמעשה כל דהוא סגי להא, כדאמרין בעלמא עקימת פיו, או עקימת קומה הוי מעשה, וכן פירש הוא ז"ל", עכ"ל.

ונראה דמבואר בדבריו ב' תירוץ, חדא תירץ מדנפשיה דבכוחל עין אין זה מעשה גמור משא"כ בניקף, וזה כדעת הט"ז לעיל, ועוד תירץ בשם רבינו מאיר שמסייע הוא רק בהקפה שאסרה תורה ניקף, וזה כדעת הש"ך.

קושיא על דברי הש"ך מהשו"ע

יא. אלא דקצת צ"ע דברי הש"ך בנקודות הכסף, כיון שבשו"ע (יר"ד סי' ק"פ סעיף ב'), איתא לגבי כתובת קעקע, שאם אחר עשה

בו כתובת קעקע והוא סייע לו חייב, וכתב הבית יוסף (שם ס"ק ב'), דלמדו זאת ממקיף וניקף, ויל"ע אם שם התורה אסרה על מי שעושים בו, ובפשוטו אינו הכי, אלא התורה אסרה את המעשה, וא"כ מוכח שאף במקום שלא אסרה תורה להדיא על מי שעושים לו, בכ"ז מסייע חייב, וצ"ע.

העולה מן הדברים

יב. והעולה מן הדברים דלדעת הט"ז היא אסור לגלח ביו"ט ע"י עכו"ם, וכן לפי תירוץ הריטב"א, אולם לדעת הש"ך היא מותר לגלח ביו"ט ע"י עכו"ם, וכן לפי דברי רבינו מאיר (שהובא בתירוץ הב' בריטב"א), [א.ה. ועיין ביערות דבש (דרוש ל"ז), דהק' איך מרדכי היהודי הסתפר בט"ז ניסן דהוא יו"ט שני, ותל' "וכבר נודע מה שכתבו האחרונים, כי מותר ליהודי להניח לחתוך הציפורניים בשבת ע"י נכרי בשבת, כי מסייע אין בו ממש, וכיון שהוא אינו עושה דבר מותר", וכפי הנראה כוונתו במש"כ "האחרונים", הוא לש"ך בנקודות הכסף, וע"ע בשלמי תודה (פורים עמוד ת"ל), דתל' דהותר למרדכי מפני כבוד מלכות, ופיקוח נפש, וכדכ' רש"י גבי יוסף (הו' לעיל אות ג'), ולכך גם הותר לו לרכב על הסוס ביו"ט - הגרש"פ].

המערכת: ומצאתי בחתם סופר בספרו תורת משה (עה"ת כאן), דכתב להדיא על דברי רש"י דיוסף התגלח מפני כבוד מלכות, דביאורו דלצורך מצוה מותר להתגלח ע"י עכו"ם, וכדכתב הש"ך בנקודות הכסף (שם), עיי"ש.

ועיין עוד בחיי אדם (ח"ב כלל קכ"ט סעיף ז'), דכן כתב לגבי ערב פסח להסתפר מנכרי, דתליא בפלוגתת הש"ך בנקודות הכסף, והט"ז, וז"ל "לספר עצמו על ידי נכרי, יש אוסרין, לפי שעל כרחך הישראל המסתפר צריך להטות ראשו ומסייע לו, והרי זה דומה כאילו הישראל עושה (עיין מ"א ס"ק י"ג), ונראה לי לפי מה שכתב רמ"א (סי' שכ"ח), להתיר הוצאת השן בשבת, וע"ש בט"ז, אבל הש"ך (בי"ד סי' קצ"א בנה"כ), כתב דדוקא בגילוח הפיאות שייך דין מסייע אבל לא באיסורי שבת, ואם כן כל שכן בערב פסח, ובפרט שגם הח"י מתייר, ונראה לי דיש להקל", עכ"ל.

ועיין עוד ברמב"ם (הלכות עבודת כוכבים פרק י"ב הלכה א'), שכתב "איש המתגלח אינו לוקה, אלא אם כן סייע למגלח", ומשמע דשייך להתגלח, בלא לסייע למגלח, ואם כן איכא למימר בפשיטות דיוסף לא סייע לעכו"ם לגלח אותו, אלא הובילו אותו להתגלח, וא"ש.

וע"ע בפירוש ר' חיים פלטיאל (עה"ת כאן, [לתלמיד המר"ם מרוטנבורג]), דכ' "וקשה דפ"ק דראש השנה אמר דיוסף יצא מבית האסורין ברה", וצ"ע כיצד גילח ברה", והלא קיימו כל התורה כולה, ואולי גילח מערב ר"ה כשידע שהיה לו מחר לצאת, ומיכן תשובה לאומרים דאין מגלחין מערב ר"ה", וע"ע בשבט מיהודה (עה"ת כאן), דכן כתב, עיי"ש.

וע"ע בפירוש ר' עובדיה מברטנורא (עה"ת כאן) דכתב על מש"כ רש"י "ויגלח מפני כבוד המלכות", וכתב הרע"ב "מאי קמ"ל פשיטא דמפני כבוד המלכות עשה זה, ועוד קשה למה לא תפש רש"י כל הפסוק ויגלח ויחלף שמלותיו, שהרי גם את הכל עשה מפני כבוד המלכות, י"ל משום דקשה לו ויגלח, דאין גלוח אלא בתער, ומשמע מכאן שגלח גם את זקנו בתער, ואיך עשה הדבר האסור הזה להשחית פאת זקן, לכך פירש"י ויגלח מפני כבוד המלכות, שמפני כבוד המלכות מותר, וכדאמרין 'אבטולס בר ראובן התירו לו לספר בתער מפני כבוד המלכות', וזה כי כשאין הניקף מסייע למקיף ואינו עושה מעשה בידיים, אין שם אלא איסורא דרבנן, ומפני כבוד מלכות התירו לו, ולכך תפש רש"י ויגלח מפני כבוד המלכות".

עב"א הקל"י

ד' עב אלודו הלו' שטינברג שליט"א

גליון 238

פרשת מקץ

(כ"ג) ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובגך המות וזאת אמרת לא כי בגך המות ובני החי (כ"ד) ויאמר המלך קחו לי חרב כו':

(כ"ה) ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ותנו את החיצי לאחת ואת החיצי לאחת כו':

(כו) ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילוד החי והמות אל תמיתוהו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו:

(כ"ז) ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמות לא תמיתוהו היא אמו:

ד' קושיות במלבי"ם

ובפ"י הגאון המלבי"ם כ' דהנה יש כאן כמה תמיהות,

א. שאחר שאמרה התובעת את טענתה שמוצאה במיטתה בן מות שאינו שלו, כתיב ותאמר האשה האחרת (היינו הנתבעת) לא כי בני החי ובגך המות, וזאת אמרת (היינו התובעת) לא כי בגך המות ובני החי ותדברנה לפני המלך, ומדויק ששינוי הלשון שהנתבעת הקדימה בני החי ואח"כ אמרה בגך המות, והתובעת אמרה לא כי בגך המות ובני החי.

ב. וגם מהו לשון ותדברנה לפני המלך שאמר אח"כ.

ג. גם צ"ב מזה שחזר המלך על טענותיהם בלא שהוסיף כלום.

ד. עוד יש להבין מנל"י לשלמה שאותה שאינה האם האמיתית תאמר גזרו אולי גם היא תחוס על הילד.

פ"י המלבי"ם ששלמה הבין מדבריהם מי אומרת אמת

וכ' בפ"י המלבי"ם שבאמת מתוך טענותיהם ידע שלמה מי אומרת אמת, והיינו שכל אחת הקדימה קודם את עיקר טענתה, והיינו שהנתבעת אמרה בני החי ובגך המות והיינו שהעיקר איננה היה מזה שבנה החי וממילא בגך המות, אבל התובעת אמרה בגך המות ובני החי, והיינו שהעיקר איננה של השנית הוא המות ומזה כבר יש להבין שזאת שמקדמת בני החי לבגך המות היא האם האמיתית וזאת שמקדמת בגך המות לבני החי אינה האם האמיתית, והיו שאמר ותדברנה לפני המלך והיינו שחזרו כמה פעמים על דבריהם ובכל פעם הנתבעת הקדימה בני החי והתובעת הקדימה בגך המות, ונמצא שמה ששלמה חזר על דבריהם היינו שזו גופה ההוכחה, ורק שהביא את החרב ואמר גזרו לאמת את דבריו, וא"ש גם שידע שהיא תאמר גזרו כיון שבאמת לא רצתה כלל את הילד ורק רצתה שלא יהא הילד לשנית.

ולפי זה נמצא שבאמת לא היתה כאן החלפה ורק התובעת שיקרה ואמרה כן, כיון שבפסוק שמהנתבעת אמרה בני

פרק מ"א פ"ט ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים כו', צ"ע שיוסף היה באותו זמן בן שלשים כמבואר לקמן בפסוק כ"ז והמעשה שפטר את החלומות לשר המשקים ושר האופים היה שנתיים קודם וא"כ היה בן כ"ח שנה ולמה נקרא נער, אכן בפרש"י י"נער שוטה שאין ראוי למלוכה", והיינו שאין הכוונה שהיה בשנותיו נער אלא כוונת שר המשקים היתה לבזותו. וצ"ע בפ"י מ"ג פ"ח ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי, וע' במדבר פרק יא פכ"ז.

בראשית פרק כג (ז) ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח: (ז) ויאמרו שאול שאול האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם:

וצ"ע בפרק מ"ג ז שאול שאול האיש לנו כו' ונגד לו על פי הדברים האעלה כו' צ"ע בפרק מב (יב) ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות: (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו:

פמ"ד (ב) ואת גביעי גביע הכסף תשים בפני אמותחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר, ולכא' דרך הגנבים להסתיר הגנבה ולא להניח הגנבה בפני אמותחתו אלא בתוכו כדי להסתירו וא"כ כשנבדק בפני אמותחתו לכא' אין זה נראה כ"כ כגניבה.

אולם י"ל שא"א לעשות בענין אחר, שהרי לא מילאו בעצמם את השקים אלא האיש אשר על בית יוסף עשה כן וכמבואר בפסוק א' ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמותחת האנשים אבל כאשר יוכלו שאת כו', וא"כ אם יוצא הגביע בסוף השק הרי תהא להם טענה שא"א שבנימין גנב את הגביע שהרי האיש אשר על בית יוסף מילא את השק ואך לא ראה כשנמלא, וע"כ הוכרח להניח בפני השק שזה אפשר שגנב והניח אח"כ.

משפט שלמה (הפטרות מקץ)

בס' מלכים (א' פ"ג ט"ז) אז תבאנה שתיים נשים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו:

(י"ז) ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת יושבת בבית אחד ואלד עמוה בבית, (י"ח) ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת כו':

(י"ט) וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו (כ) ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמותך ישנה כו':

(כ"א) ואקם בבקר כו' והנה לא היה בני אשר ילדתי:

(כ"ב) ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובגך המות וזאת אמרת לא כי בגך המות ובני החי ותדברנה לפני המלך:

רצתה כלל בילד שאינו שלה ומה שטענה שהוא שלה היה רק כדי שתהיה מותרת לנשא, אבל באמת לא רצתה כלל בילד זה שיחא כבנה, וע"כ לא היה איכפת לה שייגזרוהו, וכ"ז הבין שלמה ומה הוכיח שהאומרת גזורו אינה האם האמיתית.

מתי מת בעלה של כלה

והנה בפסוק נאמר ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית, ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת כו' וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה כו', ולהמאירי צ"ל שלכלה היה בעל ומת אחר לידת הראשון דאל"כ הר"ז אשת אחיו שלא היה בעולמו.

ל' הכתוב נשים זונות

וע"ע ל' הפסוק שתיים נשים זנות ומשמעו לכא"י שלא היה להם בעל, וע' בילקוט שמעוני למלכים רמז קע"ה ובמדרש שוחר טוב סי' ע"ב, אז תבאנה שתיים נשים זונות רב אמר רוחות היו ושמאל אמר זונות ממש רבנן אמרין יבמות היו, וע' בפ"י הרלב"ג מלכים א' ג' ט"ז שכי' ב' פ"י או שהיו זונות ממש או שהיו פנדקאיות ומוכרות מזונות, וכמו שאמרו גבי רחב הזונה בס' יהושע פ"ב פ"א, ובתרגום א"י פונדקן, ומה שאמרו שהיו יבמות אין מובן מה שייכות לזונות.

(ובד' המאירי מובאר שבאמת הכלה החליפה את הילד ושלמה החזיר את הילד לחמותה, והיינו שהטענה שהיתה החלפה היתה נכונה, וזה דלא כפ"י המלבי"ם הנ"ל.

וא"כ יק' שינוי הלשון שהנתבעת הקדימה בני החי ובגד המת והתובעת הקדימה בגד המת ובני החי.

והי' אפ"ל על דרך המאירי שבאמת לא החליפה בפועל אלא האשה הראשונה היתה הכלה והיא תבעה ואמרה שחמותה החליפה, וחמותה אמרה בני החי ובגד המת מושם שהעיקר אצלה שבנה הוא החי, והכלה אמרה לא כי בגד המת ובני החי מושם שהעיקר אצלה שבגד הנת ולא יהיה לה יבם, ובזה י"ל כהמלבי"ם. ואם נימא כן שהכלה היתה התובעת אי"כ צ"ל שבעלה מת אחר ג' ימים שנוולד בן חמותה שהוא היבם דאל"כ אי"צ יבום דהו"ל אשת אחיו שלא היה בעולמו.

ומי"מ ל' המאירי משמע שבאמת החליפה).

בד' המדרש שמא הערימה

ובמדרש שוחר טוב פרק ע"ב א"י א"ר אלעזר בשלשה מקומות הופיע הקב"ה כו' בבית דינו של שלמה שנאמר והמת אל תמיתוהו היא אמו מנא ידע שלמה דלמא עירומו קא מיערמא כי היכי דליתבה ניהלה אלא בת קול יצאת ואמרה היא אמו, וע"ב דאמנם מה שאמרה תנו לה את הילד והמת אל תמיתוהו אפשר דאיערומו מיערמא ובאמת אינה אמו האמיתית אלא שמערכת, אבל ממה שהשנית אמרה גזורו מוכח שאינה האם האמיתית, דאיך יתכן שאותה שאינה אמו תאמר שיחיהו ואמו האמיתית תאמר שייגזרוהו, וע"כ שאותה שאמרה שייגזרוהו אינה האם האמיתית, וממילא שהשנית היא היא האמיתית, ואם כקו' המאירי שאין זו ראי' שהרי סכלה היא למה לא אמרה שלי אני נוטלת, הרי מי"מ ק' אי"כ מה הרויח שלמה בבחינה זו שעשה שאינה מוכחת כלום ועריך לבת קול, וע"ע.

החי ובגד המת ומה הוכיח שלמה שהיא האמיתית, ומוכח שהנתבעת היתה האמיתית ולא היתה כלל החלפה ורק השנית העלילה עליה שהחליפה.

לקו' ג' ת"י אחר בירושלמי

ומיהו מה שחזר המלך על טענותיהם ע' בילקוט שם א"ר סימון צריך הדיין לשקול טענותיהן, וכן בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ז א"ר סימון צריך הדין לשנות טענותיהן שנאמר ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובגד המת וגו', (וע"ש בשיירי קרבן ומראה הפנים), וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' י"ז צריך הדין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם שנאמר ויאמר המלך זאת אומרת בני החי וגו' ומצדיק הדין בלבד ואח"כ חותכו.

ונמצא שבאמת לא רצתה את הילד ורק מקנאה ושנאה לשנית רצתה שגם לשנית לא יהא ילד.

קושיא עצומה במאירי

ואלם מצינו עוד פ"י במאירי יבמות (דף י"ז), והוא הענין שנאמר בהגדה על אותן שתיים נשים זונות שבאו לדין לפני שלמה שהרי כשיצאה שלמה לגזור את הילד החי והשיבה האחת תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו היה ראוי לאחרת להשיב את שלי היא נתנת לי, וכשאמרה גם לי גם לך גו' סכלות היה ופתיות שלה, ומה היה מכיר שלמה בדבר זה ומה תועלת היה רואה לה בדבריה.

והיינו שהוק' להמאירי אחרי שאחת אמרה תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו למה חזרה השנית ואמרה גם לי גם לך לא יהיה גזרו, שהרי מעיקרא רצתה את הילד וא"כ כשנותנין לה היה לה ליטול ולומר שלי אני נוטלת, ומדלא אמרה כן הרי שהיא פתיה ואין ראי' מודבריה.

ת"י המאירי שהיו כלה וחמותה והנידון אם זקוקה ליבום

"אלא שישתי נשים אלו כלה וחמותה היו ומתו בעליהן בלא בנים אחרים אלא אלו השנים ומת ילד זה של הכלה וכל שמות תוך שלשים נדון כנפל והרי היא זקוקה ליבום וכשימצאה עצמה צריכה להמתין לאותו ולד של חמותה ותתענג י"ג שנים החליפה חי במת כדי לומר שבנה הוא ותפטר משני צדדין שהרי תאמר שיש לה בן ואין לה יבם וכשאמר שלמה גזרו את הילד החי שמחה מפני שנח היה לה בכך כדי לינשא בהיתר והרגיש שלמה בענין זה והשארתו לחמותה", וע"ש שכי' שכ"ה במדרש.

והיינו שתי' במאירי שהיו כלה וחמותה ומת בעלה של כלה ואין לו בנים אחרים זולת ילד זה, וגם לחמותה אין עוד בנים זולת ילד זה, ועתה אם הילד של חמותה נמוצא שאין לכלה בנים ונופלת ליבם לפני בנה של חמותה היינו ילד זה וצריכה להמתין י"ג שנים עד שייגדל ויוכל ליבם או לחלוץ, אבל אם הוא של הכלה הרי שיש לה בנים וגם אין לה יבם, וע"כ רצתה להחליף עם חמותה כדי שתיפטר מיבום והיינו שבאמת חייבת ביבום אלא שב"ד יטעו ויסברו שהיבם הוא בנה ואין בה דין יבום, ולזה אמר שלמה גזרו וחמותה שהיתה אם אמיתית אמרה תנו לה את הילד החי, אבל הכלה כיון ששמעה שאפשר שייגזרו אותה, הרי שזה עדיף לה שבאמת לא יהא לה יבם, דעתה שהוא בנה הרי שבאמת יש לה יבם ורק אין ידוע אלא חושבים שהוא בנה, ועדיף לה שימות ולא תינשא באיסור, ומלבד זה הרי באמת לא